

İTALYAN MÜHENDİS LUİĞİ STORARİ (1821-1894) VE "TARİHSEL NOTLARLA İZMİR REHBERİ"*

Yrd. Doç. Dr. Cenk BERKANT**

Özet: Bu makalenin amacı İtalyan Mühendis Luigi Storari'yi ve onun İzmir'de gerçekleştirdiği işleri, özellikle İzmir kenti hakkında yazdığı rehberi tanıtmaktır. Luigi Storari 1821 yılında İtalya'nın Ferrara kentinde doğmuştur. Mühendislik eğitimini Roma Üniversitesi'nde almıştır. 1849 yılında İzmir'e göç eden Storari burada mühendis ve haritacı olarak çalışmıştır. 1851'den 1854'e kadar İzmir'de kentteki yolların yeniden düzenlenmesinden sorumlu olarak çalışan Storari, bu kent için iki adet de harita hazırlamıştır. Bunlardan birincisi 1845'teki Kemeraltı yangınından sonra çarşının yeniden ıslahı için gerçekleştirdiği 1852 tarihli harita, ikincisi ise İzmir'in ilk detaylı haritası olan ve 1854 ile 1856 tarihleri arasında gerçekleştirdiği haritadır. Bu ikinci harita bize İzmir'de 19. Yüzyılın ikinci yarısında kentteki yerleşim hakkında detaylı bilgi vermektedir. Storari daha sonra 1857 yılında "Tarihsel Notlarla İzmir Rehberi" adıyla bir İzmir rehberi hazırlamış ve bu rehberin ekinde yukarıda sözünü ettiğimiz ikinci harita okuyuculara dağıtılmıştır. Storari'nin rehberi üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde İzmir'in ilk kuruluşundan 1850'lere kadarki tarihi verilmiş; ikinci bölümde eski ve yeni İzmir tasvir edilmiş; son bölümde ise o zamanlar İzmir'inin çevresinde bulunan antik kalıntılardan bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İzmir, İtalyan, Mühendis, Luigi Storari, İzmir Rehberi.

ITALIAN ENGINEER LUIGI STORARI (1821-1894) AND "IZMIR GUIDE WITH HISTORICAL NOTES"

Abstract: The aim of this paper is to present the Italian civil engineer Luigi Storari and his works in İzmir. He was born in Ferrara in 1821. He graduated from Civil Engineering at The University of Rome. Luigi Storari immigrated to İzmir in 1849, where he worked as an engineer and cartographer. From 1851 to 1854, Storari was responsible for the planning and re-organizing the streets of İzmir. And he planned two maps for the city. He drew the first one for Kemeraltı region, which was destroyed by the 1845 fire. He drew the second one between 1854 and 1856, and it was the first map that showed the city in a highly detailed way. In 1857, he published "Izmir Guide with Historical Notes", which also included that second map. Storari's guide-book contains three chapters: in the first chapter, he writes in detail about the history of Smyrna from its earliest foundations to the 1850s; in the second one, he describes the old city and the modern city; and in the third, he regards the surrounding area, in particular, the ancient sites in İzmir.

Keywords: İzmir, Italian, Engineer, Luigi Storari, İzmir Guide.

1. GİRİŞ

Luigi Storari 19. yüzyıl İzmir'i için çok önemli fakat hala yeterince araştırılmamış bir figürdür. Bu makalenin amacı İtalyan Mühendis Luigi Storari'yi ve onun İzmir'de gerçekleştirdiği

* Bu çalışma 22-25 Ekim 2014 tarihleri arasında Aydın Adnan Menderes Üniversitesi'nde düzenlenen "Uluslararası XVIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu"nda sözlü olarak sunulan, kökeni doktora tezimizdeki "Luigi Storari" bölümüne dayanan "Mühendis Luigi Storari (1821-1894) ve Onun "Tarihsel Notlarla İzmir Rehberi" başlıklı bildiriden genişletilerek makale haline getirilmiştir.

** Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü.

işleri, özellikle İzmir kenti hakkında yazdığı rehberi tanıtılmaktadır. İtalya’da, Padova Üniversitesi, Sanat Tarihi Doktora Okulu’nda gerçekleştirdiğimiz 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın başlarında İzmir’de çalışmış İtalyan mimarlar konulu doktora tezimiz için İtalya ve Türkiye’deki arşivlerde yaptığımız araştırmalar sonunda Storari’nin hayatı, eğitimi ve İzmir’de gerçekleştirdiği işlerle ilgili önemli bilgi ve belgelere ulaştık¹. Bu bilgi ve belgeler ışığında bu makalemizde öncelikle Luigi Storari’nin hayatı ve eğitimi hakkında bilgi verilecek, ardından şimdiye kadar tespit edebildiğimiz İzmir’de gerçekleştirmiş olduğu işleri tanıtılacak ve 1857 yılında yayımladığı “Tarihsel Notlarla İzmir Rehberi” analiz edilecektir.

2. LUİGİ STORARİ’NİN HAYATI VE EĞİTİMİ

Luigi Storari 1821 Yılında varlıklı bir ailenin çocuğu olarak Ferrara’da doğmuştur. Babası Felice Storari, annesi Marianna Manfredini’dir². Kökeni 15. yüzyıla kadar inen Storari sülalesinde şairler ve edebiyat adamları, din adamlarıyla birlikte üniversite profesörleri de bulunmaktadır³. İtalyan arşivlerinde yaptığımız araştırmalarımıza kadar Storari’nin eğitimi hakkında hiç bir şey bilinmiyordu. Uzun ve detaylı bir arşiv çalışmasından sonra⁴ Luigi Storari’nin 1845-1846 akademik yılında Roma (*La Sapienza*) Üniversitesi’ne kayıt olduğunu ve burada üç yıl okuduktan sonra mühendislik diploması aldığını tespit ettik⁵. 1870 yılına kadar varlığını sürdürecektir Papalık Devleti’nin başkenti Roma’da mühendislik eğitimi ilk defa 23 Ekim 1817’de devrin Papa’sı VII. Pio tarafından Roma Üniversitesi bünyesinde Mühendislik Okulu (*Scuola d’Ingegneria*) açtırılmasıyla başlamıştır. Burada okuyanlar bina, yol, su kanalı ve köprüler inşa edebilecek formasyonla yetiştirilmişlerdir⁶.

Luigi Storari, Roma’daki eğitimi sırasında sadece devrin modern inşa tekniklerini öğrenmemiş, aynı zamanda Roma Forumunu ve kentteki antik kalıntıları gezip, etüd ederek Antik Çağ Tarihi ve Arkeoloji üzerine bilgilerini geliştirmiştir. Storari bu bilgilerini biraz sonra inceleyeceğimiz Tarihsel Notlarla İzmir Rehberi’nde (*Guida con Cenni Storici di Smirne*) ortaya koymuştur. Genç Mühendis Storari mezun olduktan sonra doğduğu şehir olan Ferrara’da Elisabetta Cappati ile evlenmiş ve bu evlilikten olan çocukları Amelia Storari 1849 yılında aynı şehirde doğmuştur. Amelia da babası gibi mühendis olan Luigi Radice⁷ ile evlenmiş ve bu evlilikten sekiz çocukları olmuştur⁸. Luigi Storari, İzmir’den sonra yine hızla gelişmekte olan

¹ Berkant 2011, 119-134.

² ASCF, Repertorio del XIX Secolo, Fondo Istruzione Pubblica Biblioteca.

³ Anonim 1915, 87.

⁴ Bu çalışmalarda bana bizzat yardımcı olan Pisa Üniversitesi Roma Tarihi öğretim üyesi Prof. Dr. Giovanni Salmeri’ye teşekkürlerimi sunarım.

⁵ ASSR, Fondo: Università, sec. XV-1894. Inventario n.93b, Registro di Matricola degli studenti nell’Università di Roma, nella classe Filosofia per l’anno scolastico 1845-1846.

⁶ Di Gioia 1985, 59-62.

⁷ Mühendis Luigi Radice (1842-1890), Mühendis Luigi Storari’nin damadı ve sonradan iş ortağı olmuştur.

⁸ ASCF, Repertorio del XIX Secolo, Fondo Istruzione Pubblica Biblioteca.

kozmpolit liman kenti İskenderiye'ye taşınmış, burada 1868 yılında Yunan Ortodoks Kilisesi'nin restorasyonunu gerçekleştirmiş, ardından damadı mühendis Luigi Radice ile bir inşaat şirketi kurup çeşitli projelere imza atmışlardır⁹. Bu şirket İtalya'dan İskenderiye'ye mermer ve Trieste taşı ithali işleriyle de uğraşmıştır¹⁰. Amelia Storari – Luigi Radice evliliğinden 1868'da İskenderiye'de doğan Africano Radice, babası ve dedesiyle aynı mesleği seçmiş, bir süre bu kentte çalıştıktan sonra 1897'de Udine'ye yerleşmiştir¹¹. Makalemize konu olan Mühendis Luigi Storari 13 Ocak 1894'te 73 yaşında Ferrara'da vefat etmiştir¹².

3. LUİĞİ STORARİ'NİN İZMİR'DEKİ FAALİYETLERİ

Luigi Storari'nin İzmir'e geliş öyküsü ise hayli ilginçtir. Genç mühendisin İzmir'de bulunan ve burada İtalyan Göçmenler Derneği'ni (*Comitato di Emigrazione Italiana*) kurmuş olan arkadaşı Anacleto Cricca¹³ ile olan ilişkisinden dolayı *Carboneria*¹⁴ ve bunun devamcısı olan *Giovine Italia*¹⁵ hareketinin sempatzanı olduğu düşünülmektedir¹⁶. Nitekim Storari, 23 Kasım 1849'da meslek hanesinde “Mühendis” yazan pasaportunu elde ettikten sonra yola çıkmıştır. Peşinde olan işgalci Avusturya'nın gizli polis örgütünden kaçmak için maceralı ve şaşkırtmacalı rotalı uzun bir yolculuk izlemiş, kara yoluyla Ferrara-Bologna-Ferli-Ancona rotasını izleyip buradan deniz yoluyla Korfu'ya gelmiştir. Daha sonra pasaportunda Kahire vizesi olmasına rağmen İzmir'e yönelmiş ve Anacleto Cricca'ya ulaşmıştır¹⁷. Storari, İzmir'de İtalyan *Risorgimento*¹⁸ hareketinin önemli isimleriyle birlikte İtalyan Göçmenler Cemiyeti'nin üyesi

⁹ Balboni 1906, 228.

¹⁰ Capatti 1886, 219.

¹¹ ASCF, Repertorio del XIX Secolo, Fondo Familiare “Radice”.

¹² ASCF, Giornale delle denuncie di morte e dei trasporti e seppellimenti nel Cimitero Comunale di Ferrara, Ferrara, 1894, s. 2.

¹³ İzmir'deki İtalyan varlığının önemli figürlerinden biri olan Doktor Anacleto Cricca Bologna Üniversitesi'nde Tıp okuduktan sonra *Giovine Italia* hareketine dâhil olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun Avusturya Polis Örgütü tarafından takip edilen İtalyan direnişçilere kucak açmasından sonra İzmir'e gelmiş ve burada İtalyan Göçmenler Cemiyetini ve *Stella Jonia* isimli mason locasını kurmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cricca 1901, 117-123; Michel 1930, 777.

¹⁴ 19. Yüzyılın başlarında Güney İtalya'da Napoli Krallığı'nda Joachim Murat'ın hükümdarlığı döneminde (1807-1812) doğmuş Masonluk kökenli, kömür işçilerinin kurduğu devrimci gizli bir örgüttür. 1815'ten itibaren Sicilya ve Papalık Devleti sınırlarında yayılmış ve kuzeydeki Emilia-Romagna bölgesine kadar ulaşmıştır. 1821'den itibaren Fransa ve İspanya'da da yayılmıştır. İtalya'daki 1830 devrim hareketinin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra dağılmış ve yerini Giuseppe Mazzini'nin kurduğu *Giovine Italia* hareketine bırakmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Seddi 2012; Vicchio 2013.

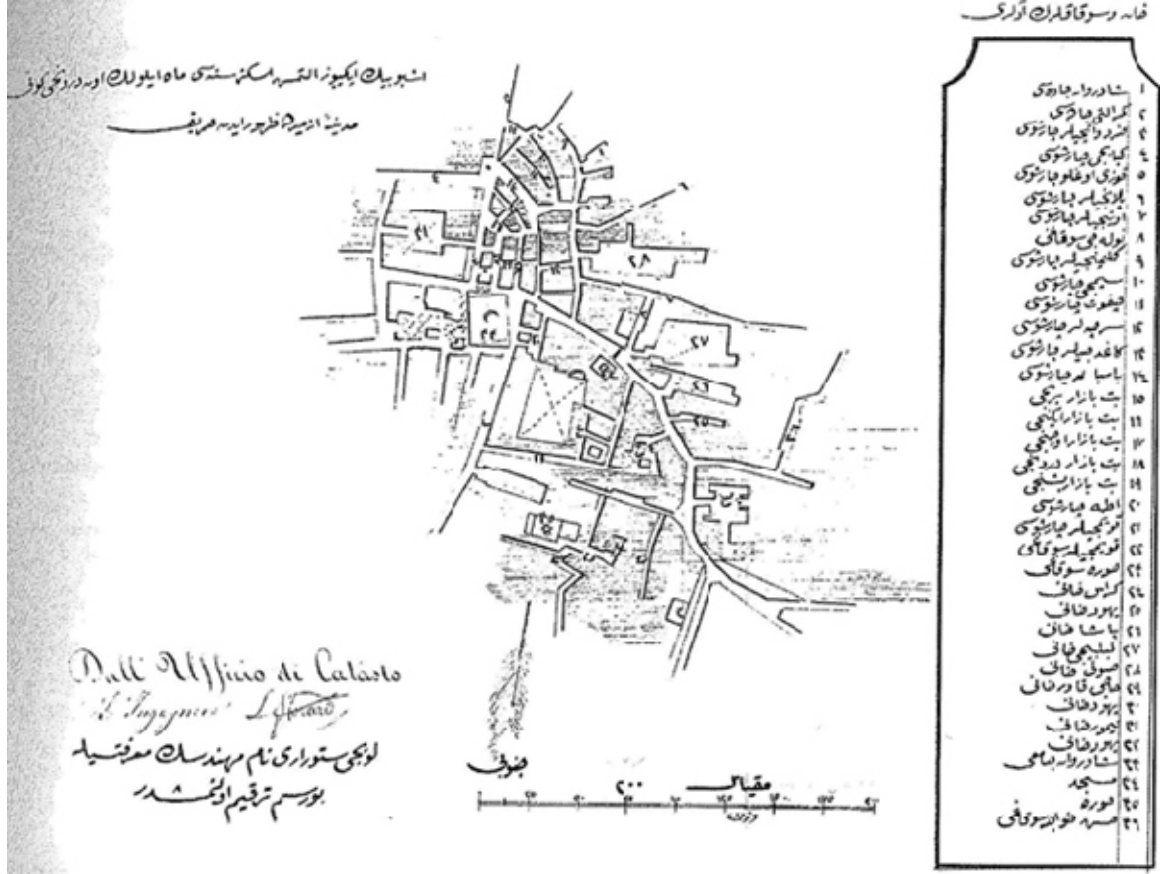
¹⁵ Genç İtalya anlamına gelen bu gizli-devrimci hareket 1831 yılında İtalyan vatansever ve devrimci Giuseppe Mazzini tarafından kurulmuştur. Bu hareket Papalık Devleti'ne ve İşgalci Avusturya ve Fransa'ya karşı İtalya Birliği'nin kurulması için çabalyordu. Ayrıntılı bilgi için bkz. Faldella 1900; Mastellone 1960; Bortolazzi 2014.

¹⁶ Yerasimos, 1996, 118.

¹⁷ Yerasimos 1996, 117-118.

¹⁸ *Risorgimento* sözcüğü diriliş, yeniden doğuş anlamına gelmektedir. Bu kavram İtalya'nın birleşmesini temsil etmektedir. 19. yüzyılda İtalya yarımadasında bulunan birçok küçük devleti toplayıp, tek bir devlet olan İtalya Krallığı'na dönüştürmeye çalışan politik ve sosyal harekettir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Beales ve Biagini 2002; Banti 2004.

olmuştur¹⁹. Mühendis Luigi Storari İzmir'e yerleştikten sonra buradaki İtalyan göçmenler gibi Fransız himayesine geçmiş ve bundan sonra bu koruma ile daha rahat hareket edebilmiştir. Şimdiye kadar İtalya ve Türkiye'deki arşivlerde yaptığımız araştırmalarda Storari'nin bir fotoğrafına rastlayamadık. Fakat 1849 tarihli pasaportunda orta boylu, kahverengi saçlı, yüksek alınlı, kıvrık kaşlı, açık mavi gözlü ve düzgün -kemersiz- bir burnu olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır²⁰.



Harita 1) Luigi Storari, Kemeraltı Haritası, 1852.

Kaynak: Arıkan 2001, 78.

Mühendis Luigi Storari'nin 1 Nisan 1851 ile 1854 yılının Mayıs ayının sonuna kadar İstanbul'dan gönderilen ve kentteki arazi ve emlak reformuyla meşgul olan Ali Nihat Efendi'ye bağlı olarak çalışmıştır. Bu reformla birlikte yeni bir kentsel düzenleme ile şehrin dört kısma bölünmesi, sokak ve caddelerin yeniden isimlendirilerek sokak levhalarıyla donatılması, binalara rakamlar konulması gibi yenilikler yapılmıştır²¹. Bu dönemde Mühendis Storari de özellikle kentin sokak ve caddelerin bakımıyla ilgilenmiş ve Kervan Köprüsü ile Halkapınar Kâğıt

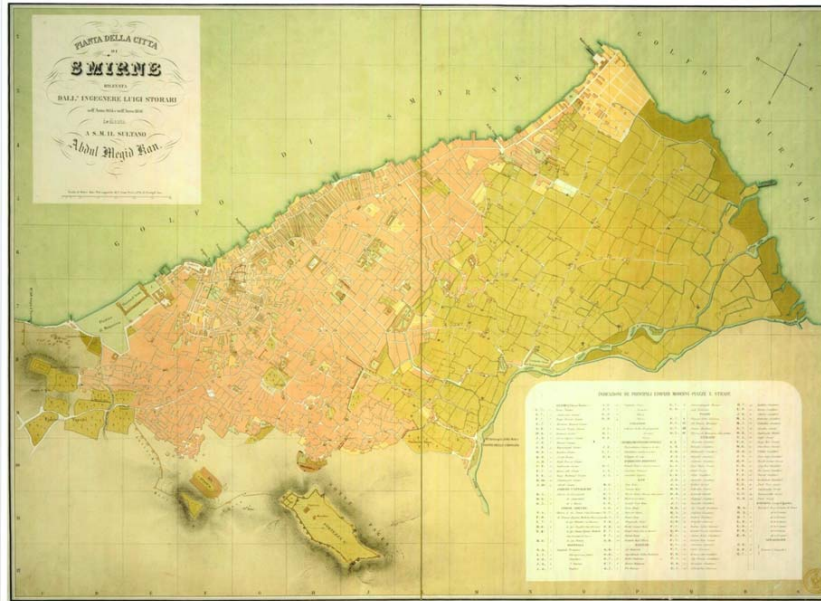
¹⁹ Frangini 1903, 3.

²⁰ Yerasimos 1996, 118.

²¹ Kaya ve Terzibaşoğlu 2009, 16.

Fabrikası arasındaki yolun inşasıyla da görevlendirilmiştir²². Bu dönemde 1845 İzmir yangını sonucu harap olan Kemeraltı çarşısının haritasını da hazırlamıştır. 28 Eylül 1852 tarihli bu harita (Harita 1) ve Mühendis Storari'nin imzasını taşımaktadır²³. Storari, İzmir'deki yukarıda saydığımız başarılı işlerinden sonra kentin haritasını hazırlamakla görevlendirilmiş ve ortaya 1/5000 ölçeğinde o zamana kadar yapılmış en detaylı ve parselli İzmir haritası çıkmıştır. Bu harita Sultan Abdülmecid'e adanmıştır.

Luigi Storari bu önemli işinden sonra 4 Şubat 1858 tarihinde sultan tarafından 10.000 Osmanlı Kuruşu ile ödüllendirilmiştir²⁴. Bu tarihten kısa bir süre sonra Storari Ferrara Belediyesi'ne bir mektup yazarak ekinde gönderdiği kendisinin gerçekleştirdiği İzmir Haritasını bağışlamıştır²⁵. Bu harita 1836-1838 arasında Thomas Graves tarafından yapılan İzmir Haritası'ndan daha detaylıdır. Storari'nin bu haritasında özellikle 1845 İzmir yangınından sonra kentin yeniden organize edilen bölümleri verilmiştir. Ayrıca kent parsellere ayrılmış ve kentteki tüm yapılar (camiler, kiliseler, sinagoglar, hastaneler, karakollar, okullar, fabrikalar hanlar) ve çarşılar, meydanlar ile yollar isimleriyle belirtilmiştir (Harita 2).



Harita 2) Luigi Storari, İzmir Kent Haritası, 1854-1856.

Kaynak: ASCF, Repertorio del XIX Secolo, Fondo Istruzione Pubblica Universitaria, Doni (Busta 47, hh.).

4. LUİĞİ STORARİ'NİN “TARİHSEL NOTLARLA İZMİR REHBERİ”

Luigi Storari'nin hazırladığı ve 1857 yılında Torino'da *Unione Tipografico-Editrice* tarafından İtalyanca olarak basılan *Guida con Cenni Storici di Smirne* (Tarihsel Notlarla İzmir

²² Rolland 1854, 80; Storari 1857a, 24.

²³ Arıkan 2001, 76-80.

²⁴ BOA, İ..DH. N. 395-26165/1

²⁵ ASCF, Repertorio del XIX Secolo, Fondo Istruzione Pubblica Universitaria, Doni (Busta 47, hh.).

Rehberi) yukarıda sözünü ettiğimiz İzmir Haritası gibi Sultan Abdülmecid’e ithaf olunmuştur. Bu harita çoğaltılarak rehberin içinde ek olarak satışa sunulmuştur (Resim 1). Storari’nin 64 sayfalık İzmir Rehberi kenti ziyaret edecek gezgin Batılılar için yazılmıştır. Bu yüzden M. Gerard tarafından dönemin en revaçta dili olan Fransızca’ya çevrilmiş ve aynı yıl Paris’te yayımlanmıştır²⁶. Dönemin İzmir’i Batılıların çok ilgisini çekmiştir. Zira Osmanlı’nın “çok kültürlü” kentlerinin başında olup, Batılı gezginler için bir kavşak noktası haline gelmiştir. 19. Yüzyılda İzmir Batılı gezginlerin Doğu ile ilk tanıştığı yerlerden biri olmuştur. Kent 19. Yüzyılın 2. yarısında İstanbul ve Ege denizi adalarıyla birlikte Pire, Marsilya, Livorno ve Venedik gibi önemli Avrupa limanlarıyla bağlantılı olup, Batılı gezginlerin sıkça uğradığı yerlerden biri olmuştur²⁷. Bu yüzden rehber İzmir’le birlikte Avrupa’da da önemli kitapçılarda satışa sunulmuştur²⁸.

Luigi Storari’nin bu eserini Avrupa’daki turistik kent rehberleri tarihi içinde ele almak konuyu daha iyi kavramamıza yol açacaktır. Kökeni Karl Baedeker’in 1835’te ve John Murray’in 1836’da yayımladıkları rehberler olan ve özellikle 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren popüler olan turistik seyahat rehberleri Storari’nin hazırladığı bu eserin çıkış noktası olmuştur. Bu rehberler objektif bir dille yazılan okuyucuya/yolcuya pratik seyahat bilgileri veren, gidilecek kenti tanıtan ve ekinde bir de kent haritası verilen genellikle 50-60 sayfalık kitapçıklardır²⁹.



Resim 1) Luigi Storari, *Guida con Cenni Storici di Smirne* (Tarihsel Notlarla İzmir Rehberi), 1857, Torino. **Kaynak:** *Biblioteca del seminario arcivescovile di Ferrara*.

²⁶ Storari 1857b, (Çev. M. Gerard).

²⁷ Kocabıyık 2009, 443.

²⁸ Atay 1998, 23.

²⁹ Cohen, 1985, 8-10.

Luigi Storari'nin İzmir Rehberi bir giriş ve bunu takip eden 3 bölümden oluşmaktadır. Yazar eserinin girişinde şu cümlelere yer vermiştir:

İlk kez bir İzmir kent haritası baskıya verilirken İzmir ve dolaylarının coğrafi ve arkeolojik özelliklerini yansıtan, tarihi sürecini ele alan bir gezi rehberinin bu yayına ilave edilmesinin gerekli olduğuna inanıyorum. Bu gezi rehberi, ümit ederim, İzmir halkının da ilgisini çekecektir. Ayrıca, aradan yüzyıllar geçmesine rağmen hala merak ve hayranlık uyandıran, tarihi olayların belleği niteliğindeki eski kalıntıları görmek amacıyla bu güzel Asya kentine gelen yabancılar için de çok yararlı bir kitap olacaktır³⁰.

Rehberin ilk bölümünde İzmir'in kuruluşundan kitabın yazıldığı zamana yani 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar meydana gelen tarihi olaylar anlatılmaktadır. Burada Storari'nin İzmir tarihi hakkındaki araştırmalarını çok detaylı yaptığı göze çarpar. Yazar Strabon, Hipponax, Herodotus ve Pusanias gibi antik çağ yazarların eserleri etüd edip, onlardan alıntılarla yorumlar yapmıştır. Ayrıca, İzmir'in Türk dönemi hakkında verdiği bilgiler çok kısa olmasına rağmen doğrudur³¹. Bunun ardından İzmir'in 1688 ve 1788 yılında geçirdiği depremleri Fransız Konsolosluğunda bulunduğu belgelere göre açıklamıştır. Buna göre 1688'deki deprem Gediz nehrinin karşısındaki Sancak Kaleden başlamış, oradan da kente kadar ulaşmıştır. Kale mazgallarına kadar yıkılmış, kentin ise dörtte üçünden fazlası harap olmuş ve binlerce insan ölmüştür. Kentteki camilerden sadece üçü ayakta kalabilmiştir. 1788 depremi ise bir önceki kadar etkili olmuş, fakat depremi takip eden yangın korkunç bir şekilde tüm kenti yok etmiştir³².

İkinci bölüm İtalyan şair Carlo Macau'nun İzmir'e yazdığı şiirinden iki dizeyle başlar. *"Bir yandan Pagos'un ötesine konmuşsun, Öte yandan Deniz ve Melestir kuşatan seni"*³³. Storari'ye göre sadece bu iki dizede kentin tam bir coğrafi tanımı yapılmıştır. İzmir denizden bakıldığı zaman güzeldir. Pagos dağının zirvesindeki eski kaleden görünüşü ise çok daha güzeldir diye ikinci bölümün giriş cümlesini bitirir. İkinci bölüm iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda Modern İzmir yani 1850'li yılların İzmir'i, ikinci kısımda ise Antik İzmir tasvir edilmektedir. Antik İzmir'in tasvir edildiği ikinci bölüm ve İzmir civarının anlatıldığı üçüncü bölüm toplamda beş günlük bir gezi parkuru şeklinde alt bölümlere ayrılmıştır. Yazar burada yoğunlukla antik kalıntılardan bahsetmektedir ve okuyucuyu/yolcuyu kendine çekmek amacıyla, sanki onlarla seyahat ediyormuş gibi cümlelerine biz diyerek başlamaktadır. Modern İzmir'de yani 19. yüzyılın ikinci yarısının başlarında kentte Türkler ve Museviler daha yukarıda kalan güney mahallelerinde oturmaktadırlar. Hıristiyanlar ise Bornova körfezine kadar olan ovalık alana

³⁰ Bu eser Prof. Dr. Recai Tekoğlu tarafından Türkçe'ye çevrilmiş fakat henüz yayımlanmamıştır. Bu paragrafın orijinal İtalyanca metindeki yeri: Storari 1857, 7.

³¹ Arıkan 2001, 78.

³² Storari 1857a, 13-22.

³³ Storari 1857a, 23.

yerleşmişlerdir. Doğudaki Meles çayı oldukça güzel bir şekilde ekilmiş, kentin sebze ve meyve ihtiyacını karşılayan bahçeleri sulamaktadır. Bu dönemin İzmir’inde bir mühendis olarak Storari’nin gözüne çarpan aksaklıklar da vardır. Kentin ne bir cephaneliği, ne de bir limanı vardır. Köprüleri yoktur. Köyler ve kasabalar arasında ulaşımı sağlayan döşeli yolları yoktur. Borsa açılmamıştır. Meslek ve sanat akademisi yoktur. Atık su kanalları Strabon’un zamanında olduğu gibi tamamıyla ihmal edilmiştir. Kent aydınlatması yoktur. Kent güzelleştirme cemiyeti, karayolları mühendisliği hala mevcut değildir. Storari’ye göre 1850’lerin İzmir’ini dikey olarak iki üçgene bölmek mümkündür. Meles çayının suladığı dilimde tarım yapılmakta, İzmir körfezi istikametinde kalan diğer dilim ise fabrikalarla doludur ve kent kuzey doğuya doğru genişlemektedir³⁴.

Yine Storari’ye göre bunca olumsuzluklara rağmen, 1851-1854 arasında emrinde çalıştığı Ali Nihat Efendi’nin gayretleriyle kentte düzenli ve yeterince geniş caddeler oluşturulmaya başlanmıştır. Fakat bunların da yüzeyleri iyi durumda değildir. Bu yüzden kentte o dönemlerde çok fazla at arabaları görünmemektedir. Meydan, gezinti ve eğlence yerleri hemen hemen hiç yoktur³⁵. Yazar bu bölümde kentteki Türk evlerinden de bahseder. Bunlar tamamen ahşaptan yapılmışlardır. Dışarıdan bakıldığında bir manastır görüntüsü vermektedirler. İçerden ise bir çadıra benzerler. En ortada dörtgen, bazen de sekizgen büyük bir oturma salonu vardır. Dört ayrı cepheye doğru uzatılmıştır. Diğer dört kanadın ortasında yer alan birer kapı dört ayrı odaya giriş imkânı sunmaktadır. Büyük konaklar haremlik ve selamlık olarak ikiye ayrılmaktadır. Hemen hemen hepsinde çeşmeler bulunmaktadır³⁶. Kentteki inanç özgürlüğü konusunda Storari çok pozitif konuşmaktadır. Özellikle kentteki Katolik cemaate çok büyük inanç özgürlüğü sağlanmıştır³⁷. Kent okullar bakımından zengindir ve her cemaatin kendi okulları mevcuttur. Kentin bu kozmopolit yapısı İzmir’de konuşulan dillerin sayısını arttırmaktadır³⁸. Kentte Türklerin gazetelerinden başka Avrupalıların, Rumların ve Ermenilerin de gazeteleri yayınlanmaktadır³⁹. Yazara göre, İzmir’de arayıp da bulabileceğiniz en yaygın hususlardan bir tanesi en az üç dil konuşan kimselerle karşılaşmaktır. Beş veya altı dil konuşan kimselerle karşılaşmak ise olağanüstü bir durum değildir. Yazara göre, daha önce en çok konuşulan yabancı dil İtalyancayken, daha sonraları Cizvitlerin Fransa’da güçlenmesi ve doğuya doğru

³⁴ Storari 1857a, 24.

³⁵ Storari 1857a, 25.

³⁶ Storari 1857a, 25-27.

³⁷ Storari 1857a, 25.

³⁸ Storari 1857a, 28.

³⁹ Storari 1857a, 29.

yayılması sonucu baloların ve sosyetenin dili Fransızca olmuştur. Ticari ve diplomatik dil hala İtalyancadır⁴⁰.

Storari kentteki Rum Hastanesi, Hisar cami, Vezir Han, Sarı Kışla ve bu kışlanın en batı ucundaki buharlı değirmen gibi önemli yapıları tasvir ederken kentteki Ermeni Kilisesi’nden de bahseder. Burada eleştirel bir bakışla yapının inşaatının mimarının tecrübesizliğinden, sağlam bir temele oturtulamadığından ve ancak 1854 yılında tamamlanabildiğinden ve daha şimdiden yıkılabileceğinden bahseder⁴¹. Yazarın kentin yönetimi hakkında verdiği bilgilere gelince, İzmir vali görevindeki bir Paşa tarafından yönetilmektedir. Tüm yabancı ülkelerin kentte bir konsolosluğu bulunduğunun da altını çizer. Yazar ikinci bölümü bitirirken kentte tarım, sanat ve bilimin ihmal edildiğini yineler ancak kentin hızlı geliştiğini 1800’lerin İzmir’ini artık 1855’de tanımanın mümkün olmadığını da belirtir⁴².

Rehberin ikinci bölümün ikinci kısmında Antik İzmir’den bahsedildiğini söylemiştik. Bizce bu bölümde altı iki çizilecek önemli yapı vardır. Bunlar kentin Kadifekale sırtlarında yer alan stadyumu ve tiyatrosudur. Günümüzde İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin çalışmalarıyla ortaya çıkarılmaya çalışan kentin antik stadyumundan Storari şu şekilde bahseder:

Yapının kent tarafındaki tabanı çökmüştür. Kısa kenarlarından bir tanesi anfitiyatro şeklinde ayaklarımıza kadar toprağın dışında kalmıştır. Stadyumun sol kenarı tepenin sırtındaki kayalıklara yaslanmıştır. Sağ kenarı ise kalıntıları görünen, yapay kemerlerle desteklenmiştir. Yuvarlak kenarın sağ ucunda topraktan dışarı taşmış kalıntılar büyük bir ihtimalle stadyumun etrafındaki dört kuleden bir tanesine aittir. Meydanın ortasında bulunan derin çukur yakın zamanlarda açılmıştır ve bizim stadyumumuzla bir ilgisi yoktur⁴³.

Yazar kentin tiyatrosundan bahsederken harabelerin yüceliği karşında duyduğu hayranlığın altını çizer ve devam eder:

Tiyatronun seyircilerin oturduğu bölüme açılan iki kapısı vardır. Bunlardan bir tanesi hala ayaktadır. Asmalarla kaplanmış oturma sıralarının alanı yaklaşık 981 metre karelik bir sahayı kaplamaktadır. Oturma sıralarına teğet geçen sahne binasının uzunluğu ise 50 metre idi. Tepeye yaslanmış elli haneli basamakları tiyatronun giriş katından itibaren 34 metre yükseklikte ve yaklaşık olarak 20.000 seyirci toplayacak nitelikteydi. Tiyatro tragedyaya adanmıştı. Kuruluşu Strabon’dan sonraya, Geç İmparatorluk döneminden önceye gitmektedir. Bu da tragedyaya adanmış olmasından kaynaklanmaktadır. Sahne kalıntıları arasında 2 metre çapında 8 sütunun dayandığı delikler görülmektedir; hiç şüphesiz, burada büyük bir yapının bulunduğu dair izlerdir bunlar. Karşımızda duran büyük duvara artık ulaştık sayılır. Büyüklüğü 2.5 metredir.

⁴⁰ Storari 1857a, 28.

⁴¹ Storari 1857a, 29.

⁴² Storari 1857a, 30.

⁴³ Storari 1857a, 38.

Kısmen kesme taşlardan kısmen de taştan daha sağlam nitelikteki dayanıklı çimento ile harçlanmış yekpare taşlardan meydana gelmiştir. Seyircilerin oturduğu alana açılan kapıdan çıkınca doğu yönünde dar bir yolla karşılaşılır. Burada sahne binasının ve onun parçası niteliğindeki sütunların izlerini gösteren kapı yapısı bir takım küçük küçük odacıkları geçtikten sonra ötede hemen hemen ilk yapıldığı durumdaki gibi korunagelmiştir⁴⁴.

Storari eserinin üçüncü bölümünde İzmir'in yakın çevresinde yerleri ve antik kalıntıları anlatır. Bunlar Kervan Köprüsü, Meles Tapınağı, Halkapınar Diana Hamamı, Bornova Ovası'yla birlikte Bornova ve Kokluca Köyleri'dir. Yazar bu bölümde dönem için çağdaş sayılabilecek Spon, Tournefort, Pococke ve Chandler gibi İzmir hakkında eserler vermiş gezginlere atıflarda bulunarak antik kalıntıları gezmeye devam eder⁴⁵.

Mühendis Luigi Storari'nin makalemizin girişinde bahsettiğimiz İskenderiye ve yazımıza konu olan İzmir kariyerinin haricinde Osmanlı'nın başkenti İstanbul'da da faaliyette bulunduğu bilinmektedir. 1854 Aksaray yangını sonrasında bu semt ve çevresinde yangından harap olan yerlerin bir haritasının çıkarılmasıyla görevlendirilmiştir. Bundan bir yıl sonra 1857'de ise Vezir Mustafa Reşit Paşa'ya ait, kentten Avrupa yakasında boğaz kıyısında yer alan Boyacıköy için planlama çalışmaları gerçekleştirmiştir⁴⁶.

5. SONUÇ

Makalemizde İtalya ve Türkiye'de bugüne kadar Luigi Storari hakkında yaptığımız araştırmalar sonucunda ulaştığımız bilgi ve belgeler doğrultusunda İzmir 19 yüzyıl İzmir'i için çok önemli bir figür olan bu çok yönlü insanın biyografisini oluşturup, İzmir'de gerçekleştirdiğini tespit ettiğimiz işlerini tanıttık. Tanzimat Reformlarıyla başlayan dönemde İzmir'e gelen ve burada önemli görevler üstlenen Mühendis Luigi Storari'nin henüz ortaya konulmamış daha başka işleri olduğunu da düşünmekteyiz. Yerli ve yabancı arşivlerde yapılacak derinlemesine araştırmalarla sadece Storari'nin değil, tüm batılı mimar ve mühendislerin Tanzimat ve sonrası dönemde İzmir'de gerçekleştirdikleri işlerin ortaya çıkarılabileceğine inancımız tamdır.

KISALTMALAR

ASCF: Archivio Storico Comunale di Ferrara (Ferrara Belediyesi Arşivi)

ASSR: Archivio Storico di Stato di Roma (Roma Devlet Arşivi)

BOA: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Osmanlı Arşivi

⁴⁴ Storari 1857a, 41-42.

⁴⁵ Storari 1857a, 23-49.

⁴⁶ Çelik 1990, 130.

KAYNAKÇA

- Anonim 1915,** Anonim, *Rivista del Collegio Araldico*, C. XIII, Roma, 1915.
- Arıkan 2001,** Arıkan Z., “Storari'nin Kemeraltı Planı”, *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, S. 4, İzmir, 2001, 76-80.
- Atay 1998,** Atay, Ç, *Osmanlı'dan Cumhuriyete İzmir Planları*, Ankara, 1998.
- Balboni 1906,** Balboni, L. A., *Gli Italiani nella Civiltà Egiziana del Secolo XIX: Storia-Biografie-Monografie*, vol. II, Alessandria d'Egitto, 1906.
- Banti 2004,** Banti A. M., *Il Risorgimento Italiano*, Roma, 2004.
- Beales ve Biagini 2002,** Beales D.- Biagini E. F., *The Risorgimento and the Unification of Italy*, Londra, 2002.
- Berkant 2011,** C. Berkant, *L'Impero Ottomano e l'Italia, le relazioni in architettura: Il caso di Smirne*, (Osmanlı İmparatorluğu ve İtalya, Mimari İlişkiler Işığında İzmir Örneği), Università di Padova, Scuola di dottorato di ricerca: Storia e Critica dei beni artistici, musicali e dello spettacolo, Doktora Tezi. Padova, 2011.
- Bortolazzi 2014,** Bortolazzi S., *La mia Giovine Italia*, Bari, 2014.
- Capatti 1886,** Capatti G., *Indicatore Commerciale Egiziano dell'Anno 1886*, C. IV, Alessandria d'Egitto, 1886.
- Cohen 1985,** Cohen, E., “The Tourist Guide. The Origins, Structure and Dynamics of a Role”, *Annals of Tourism Research*, 1985, vol. XII, S. 1, 8-10.
- Cricca 1901,** Cricca A., “Le memorie di un veterano”, *Rivista politica e letteraria*, Anno V, vol. XVII, Fascicolo I, Roma, 15 ottobre 1901, 117-123.
- Çelik 1990,** Çelik Z., “The Italian contribution to the remaking of Istanbul,” *Environmental Design*, S. 9-10, 1990, 128-133.
- Di Gioia 1985,** Di Gioia, V. *Dalla scuola d'ingegneria alla Facoltà d'ingegneria di Roma*, 1985.
- Faldella 1900,** Faldella G., *I fratelli Ruffini, Storia della Giovine Italia*, Torino, 1900.
- Frangini 1903,** Frangini A., *Italiani in Smirne*, Bologna 1903.
- Kaya ve Terzibaşoğlu 2009,** Kaya A. Y. – Terzibaşoğlu Y., “Tahrir'den Kadastro'ya: 1874 İstanbul Emlak Tahriri ve Vergisi (Kadastro tabir olunur tahrir-i emlak)”, *Toplumsal Tarih Yeni Yaklaşımlar*, S. 9 (249), İstanbul, 2009, 7-56.

- Kocabıyık 2009,** Kocabıyık O., “Bir Kavşak Noktası: İngiliz Seyyahlarına Göre İzmir ve Çevresi”, Körfezde Zaman: İzmir Araştırmaları Kongresi, İzmir, 10-11 Aralık 2009, C. I, 443-448.
- Mastellone 1960,** Mastellone S., *Mazzini e la “Giovine Italia” (1831-1834)*, Pisa, 1960.
- Michel 1930,** Michel E., “Anacleto Cricca”, *Dizionario del Risorgimento Nazionale*, C. II, Milano 1930, 777.
- Rolland 1854,** Rolland C., *La Turquie Contemporaine, Hommes et choses, Etudes sur l’Orient*, Paris, 1854.
- Seddi 2012,** Seddi, P., *La carboneria*, Roma, 2012.
- Storari 1857a,** Storari, L., *Guida con cenni storici di Smirne*, Torino, 1857.
- Storari 1857b,** Storari, L., *Guide du voyageur à Smyrne; ou, Aperçu historique, topographique et archéologique, accompagné du plan de cette ville, levé en 1854*, (Çev. M. Gérard), Paris, 1857.
- Vicchio 2013,** Vicchio, M., *Origini della carboneria e sette affini*, Milano 2013.
- Yerasimos 1996,** Yerasimos, S., “Quelques Éléments sur l’ingénieur Luigi Storari”, *Architettura e Architetti Italiani ad Istanbul tra il XIX e il XX Secolo*, İstanbul, 27-28 Kasım 1995, Bildiri Kitabı, İstanbul, 1996.